

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΛΑΪΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΜΕΛΙΝΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
& ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΤΗΣ ΙΠΠΟΤΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗΣ ΡΟΔΟΥ
ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΤΑ ΤΡΙΑΝΤΑ

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΙΠΠΟΤΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗΣ ΡΟΔΟΥ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΣΤΑ ΤΡΙΑΝΤΑ

Το Τάγμα των Ιωαννιτών Ιπποτών και η Ρόδος

ύρω στο 1070 έμποροι από την ιταλική πόλη του Αμάλφι πήραν την άδεια από το Χαλίφη να χτίσουν δίπλα στην εκκλησία της Ανάστασης στην Ιερουσαλήμ μία νέα εκκλησία, της Santa Maria Latina, καθώς και ένα ξενοδοχείο/νοσοκομείο για την υποδοχή και την περίθαλψη των προσκυνητών. Το νοσοκομείο αυτό στην αρχή διευθυνόταν από μοναχούς του Τάγματος του Αγίου Βενέδικτου. Μετά την πρώτη Σταυροφορία, το 1099, χάρη στην παπική εύνοια, μία αδελφότητα, ονομαζόμενη Αδελφοί Νοσοκόμοι (Frères Hospitaliers) ή Ιππότες του Αγίου Ιωάννη (Chevaliers de Saint Jean), ανέλαβε το νοσοκομείο και εξασφάλισε τον έλεγχο του ναού του Αγίου Ιωάννη, νότια του Παναγίου Τάφου. Το Τάγμα έλαβε μοναχικούς κανόνες και πήρε στρατιωτικό χαρακτήρα γύρω στο 1130. Απέκτησε με τα χρόνια από δωρεές μια τεράστια ακίνητη περιουσία που περιλάμβανε ολόκληρες επαρχίες στη Δύση και την Ανατολή.

Κατά τη διάρκεια των Σταυροφοριών δημιουργήθηκαν στην Ανατολή δυτικού χαρακτήρα φεουδαρχικά κράτη και τα Στρατιωτικά Τάγματα. Στα μεγάλα Στρατιωτικά Τάγματα της Ιερουσαλήμ συγκαταλέγονται οι Ιππότες του Αγίου Ιωάννη, οι Ναΐτες και οι Τεύτονες. Οι Ναΐτες κατοικοέδρευαν στη θέση του κατεστραμμένου Ναού του Σολομώντα, ενώ οι Τεύτονες στο νοσοκομείο της Παναγίας των Γερμανών. Τα μέλη των Ταγμάτων αυτών ήταν μοναχοί οι οποίοι, παραδόξως, είχαν ως κύριο μέλημά τους τον πόλεμο. Τα Τάγματα πολέμου τους άπιστους-μουσουλμάνους στη Συρία, την Ισπανία και στην Ανατολική Ευρώπη, ευρύτερα. Οι χώροι όπου έδρασαν οι Ιωαννίτες στην Ανατολή εντοπίζονται στη Συρία και την Παλαιστίνη, στην Ιερουσαλήμ, στην Καισάρεια, στην Καπερναούμ, στην Ιεριχώ, στο Κρακ και αλλού.

Μετά την πτώση της Ιερουσαλήμ το 1187 οι Ιωαννίτες ιππότες μετοίκησαν στην Άκρα παίζοντας πρωτεύοντα ρόλο στις σταυροφοριακές εκστρατείες μέχρι το 1291, όταν η Συρία πέρασε στα χέρια των Οθωμανών. Καταφεύγοντας στην Κύπρο, όπως άλλωστε και οι Ναΐτες, εγκαταστάθηκαν στη Λεμεσό όπου επανίδρυσαν το Νοσοκομείο τους. Οι συλλήψεις των Ναϊτών κατά την περίοδο 1307-1308 καθώς και οικονομικές δυσκολίες, τους ανάγκασαν να στραφούν αλλού προκειμένου να εγκαταστήσουν την έδρα τους, που, στην περίπτωση αυτή ήταν το νησιωτικό σύμπλεγμα των Νότιων Σποράδων, και ειδικά η Ρόδος. Το νησί αγοράστηκε από το Γενουάτη Vignolo degli Vignoli, που είχε επιτύχει να πάρει από το βυζαντινό αυτοκράτορα ακόμη την Κω και τη Λέρο.

Η Ρόδος ήταν γόνιμη, σε επαφή με τις νοτιοδυτικές ακτές της Μικράς Ασίας, πολύ κοντά στην Κύπρο και την Κρήτη, κόμβος εμπορικών δρόμων προς και από την Κωνσταντινούπολη και την Αλεξάνδρεια, και, κυρίως, είχε ένα σημαντικό από στρατηγικής άποψης λιμάνι. Από εδώ μπορούσαν να επιτίθενται στις συριακές ακτές και βέβαια κατά των Τούρκων και των Βυζαντινών. Οι Ιππότες εξάλλου είχαν ένα παρελθόν που σχετιζόταν με τις συναλλαγές, καθώς εξήγαν ζάχαρη και μετέφεραν πολυτελή υφάσματα για τις αγορές της Δύσης. Τα τείχη της πόλης ήταν σθεναρά, ενώ ένα Νοσοκομείο συνέχισε την παράδοση της περίθαλψης των αναξιοπαθούντων και ασθενών.

Η έδρα του Τάγματος βρισκόταν σε ένα τμήμα της πόλης, το Κολλάκιο. Υπήρχαν Ιταλοί ιππότες, μερικοί Γερμανοί και λίγοι Άγγλοι και Ισπανοί, ενώ κατά το μεγαλύτερο μέρος τους ήταν Γάλλοι. Το Τάγμα ήταν συγκροτημένο από τρεις τάξεις: τους ιππότες, τους καπελάνους και τους σεργέντες. Οι υπήκοοι του ιπποτικού κράτους διακρίνονταν επίσης σε δύο άλλες κατηγορίες: τους ιθαγενείς κατοίκους των νησιών και τους ιππότες, που κατοικούσαν είτε στη Δύση, είτε στην Ανατολή. Η κεντρική διοίκηση λειτουργούσε με ανώτατο άρχοντα το μεγάλο μάγιστρο σε συνδυασμό με συλλογικά διοικητικά όργανα, τη Γενική Σύνοδο και το Συμβούλιο. Ο Μέγας Μάγιστρος, του οποίου η εξουσία ελεγχόταν από τη Γενική Σύνοδο, ήταν ισόβιος.

Παράλληλα με τους Ιππότες, πολλοί δυτικοευρωπαίοι, από τη Βενετία, τη Γένοβα, τη Φλωρεντία και την Κρεμόνα, Καταλανοί, Βουργουνδοί, από τη Μαγιόρκα, την Πράγα και τη Βαλέντσια μετοίκησαν στη Ρόδο. Στους παραπάνω προστίθενται Σύριοι, Αιγύπτιοι και φυσικά Εβραίοι, Τσιγγάνοι και Αρμένιοι.

Το κράτος των Ιωαννιτών ιπποτών στη Ρόδο διήρκεσε από το 1309 μέχρι το 1522 δημιουργώντας ένα προπύργιο της χριστιανικής Δύσης απέναντι στον κίνδυνο που ερχόταν από την Ανατολή. Παράλληλα, έθεσε τις προϋποθέσεις για πολιτιστικές δημιουργίες και αλληλοδιεισδύσεις.

Έχει υποστηριχθεί ότι το Τάγμα δημιουργούσε προβλήματα στις εκκλησιαστικές αρχές των Ροδιτών με αποτέλεσμα το ποίμνιο να μένει ακέφαλο. Από διοικητικής πλευράς η ορθοδοξία εξαρτιόταν από το Τάγμα αφού ο Μέγας Μάγιστρος διόριζε τους ηγούμενους στις μονές και τους ιερείς στους ναούς, απένεμε οφφίκια, έλυνε διαφορές αλλά και έκανε ελέγχους στην εκκλησιαστική περιουσία. Ο μητροπολίτης Ναθαναήλ έλαβε μέρος στην ενωτική σύνοδο της Φερράρας. Η Καθολική Εκκλησία ίδρυσε την αρχιεπισκοπή Ρόδου (Colocensis) και τις επισκοπές Κω (Lagonensis) και Νισύρου (Nizeriensis). Οι ιερείς εξαρτώνταν από τον αρχιεπίσκοπο και όχι από το Μεγάλο Μάγιστρο, όπως οι ορθόδοξοι. Το 1447 το Τάγμα κατόρθωσε να έχει στη Ρόδο αρχιεπίσκοπο που να προέρχεται από τα μέλη του και να επιτύχει την ενοποίηση της άσκησης της εκκλησιαστικής εξουσίας.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ιπποτοκρατίας μία τάξη ανθρώπων, Φράγκων και Ελλήνων, ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τις τέχνες και τα γράμματα. Με την υποστήριξη καλλιεργημένων μεγάλων μαγίστρων γράφουν έργα ιστορικά και λογοτεχνικά, συγκεντρώνουν αρχαία έργα τέχνης. Παρά την αυστηρότητα που προϋπόθετε ο μοναχικός χαρακτήρας των Ιωαννιτών, οι Ροδίτες μπόρεσαν να μπουν στο πνεύμα της υστερογοτθικής και αναγεννησιακής Δύσης και να αντλήσουν στοιχεία από αυτό.

Ο Άγιος Νικόλαος

Μονόχωρο, καμαροσκέπαστο κτήριο, διαστάσεων εσωτερικά 6,70 X 5,00 μ. χωρίς να υπολογίσουμε την κόγχη του Ιερού Βήματος. Το εσωτερικό ύψος φτάνει τα 4,35 μ. Δύο παράθυρα έχουν ανοικτεί αντικρυστά, στο Β. και Ν. τοίχο. Στη δεκαετία του '30, σύμφωνα με το συρμό της εποχής που συναντά κανείς και σε άλλες εκκλησίες στην πόλη της Ρόδου, η δυτική όψη τροποποιήθηκε αποκτώντας αετωματική απόληξη, μία μεγάλη μακρόστενη πόρτα με αετωματικό υπέρθυρο και δύο παράθυρα, δεξιά και αριστερά. Η τοιχοδομία είναι ισόδομη με λιθοπλίνθους ύψους π. 0,20 μ. Η αρμογή έχει γίνει χωρίς την παρεμβολή στους αρμούς κομματιών από κεραμίδια ή αγγεία.

Στο εσωτερικό, στο Β. τοίχο ανοίγονται δύο τυφλές αψίδες. Η δεύτερη, η οποία βρίσκεται δίπλα το τέμπλο, περιβάλλεται από ανάγλυφο κυμάτιο ημικυλινδρικής διατομής. Στο τύμπανο της αψίδας αυτής διακρίνονται λίγα λείψανα της μορφής του τιμώμενου αγίου. Στο Ιερό Βήμα έχουν ανοικτεί τρεις κόγχες, η Πρόθεση, όπου γίνεται η ευχή της Προσκομιδής και ένα μικρό ερμάρι. Ο διάκοσμος τοποθετείται χρονολογικά στο τέλος του 15ου με αρχές του 16ου αιώνα.

Οι ναοί στη Ρόδο και ειδικά στη μεσαιωνική πόλη δεν ήταν λίγοι. Εντός των τειχών υπολογίζονται σε 29 οι οποίοι, λίγο πριν από την τουρκική κατάκτηση φτάνουν τους 37. Εκτός των τειχών, στα προάστια, καταμετρώνται άλλοι 23 ενώ 17 της υπαίθρου αναφέρονται στα μέχρι τώρα δημοσιευμένα αρχαιακά έγγραφα. Εντός των τειχών οι 22 ήταν ορθόδοξοι και οι 4 καθολικοί. Στην ιπποτοκρατούμενη Δωδεκάνησο, με επίκεντρο την πρωτεύουσα του κράτους, τη Ρόδο, παρατηρούνται στη μνημειακή ζωγραφική τρεις τάσεις, οι οποίες ανταποκρίνονται στην κοινωνική πραγματικότητα της εποχής: η φράγκικη, η βυζαντινή και η εκλεκτική. Η εκλεκτική είναι μία ζωγραφική με ανάλογα στις φραγκοκρατούμενες Κύπρο και Κρήτη, η οποία εμπεριέχει στοιχεία από την Ανατολή και τη Δύση. Από τα σημαντικότερα μνημεία αυτής της τάσης, κυρίως στην ύστερη ιπποτοκρατία, είναι ο Άγιος Νικόλαος στα Τριάντα, η Αγία Τριάδα στη μεσαιωνική πόλη της Ρόδου, η Υπαπαντή στο Παραδείσι κλπ. Παρόλα αυτά δεν γνωρίζουμε τους αποδέκτες της ζωγραφικής του Αγίου Νικολάου, καθώς καμία γραπτή μαρτυρία δεν έχει σωθεί. Οι ελληνικές επιγραφές, ως τίτλοι των σκηνών ή ως αγιωνύμια, ως κείμενα στα ανοικτά ειλητάρια των αγίων, αλλά και το εικονογραφικό πρόγραμμα, το οποίο έχει γίνει σύμφωνα με το Ορθόδοξο Τυπικό, συντελούν στο να υποθέτει κανείς ότι οι κτήτορες του ναού ήταν Έλληνες. Οι Έλληνες Ρόδιοι χορηγοί του διακόσμου του Αγίου Νικολάου θα πρέπει, μετά τις Συνόδους στη Φερράρα και στη Φλωρεντία (1438-1439) και την αποδοχή της ένωσης των Εκκλησιών, να συμβίωναν αρμονικά με το φράγκικο στοιχείο, κρατώντας την επαφή με την παράδοσή τους.

Δι ε ρ ό Β ή μ α

Τεταρτοσφαίριο της αψίδας. Προφητικό Όραμα

Ημικύλινδρος. Κοινωνία των Αποστόλων και Μελισμός με Συλλειτουργούντες Ιεράρχες

Πρόθεση: Άκρα Ταπείνωση

Καμάρα: Ανάληψη

Ν α ό ς

1. Ο κύκλος της παιδικής ηλικίας και του δημόσιου βίου του Χριστού
Ευαγγελισμός (;) / Γέννηση / Προσκύνηση των Μάγων / Βάπτισμα

Γάμος στην Κανά / Θεραπεία του τυφλού / Θεραπεία της αιμορροούσας

Ανάσταση της θυγατέρας του Ιαείρου / Θεραπεία του παραλυτικού της Καπερναούμ

Πειρασμός του Χριστού στην έρημο / Εγερση του Λαζάρου / Μεταμόρφωση

2. Ο κύκλος των Παθών και της Ανάστασης του Χριστού

Νιπτήρας

Προσευχή του Χριστού στον κήπο της Γεθσημανής

Άρνηση του Πέτρου

Κρίση των αρχιερέων

Κρίση και απόνιψη του Πιλάτου

Εμπαιγμός

Ελκόμενος προς το σταυρό

Άρνηση του Χριστού να πιεί χολή και η Ανάβαση στο σταυρό

Κάθοδος στον Άδη

Κουστωδία στον Τάφο, Μυροφόρες και το "Χαίρετε".

Από τις σκηνές που έχουν σωθεί στο ναό του Αγίου Νικολάου επιλέχθηκαν τρεις από τα Πάθη του Χριστού για το εκπαιδευτικό αυτό πρόγραμμα γιατί συγκεντρώνουν τρία χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην εξάσκηση της παρατηρητικότητας και στην εκμάθηση της εκκλησιαστικής αλλά και της πολιτικής ιστορίας της Ρόδου κατά το μεσαίωνα. Πρόκειται για συνθέσεις με ανθρώπινες μορφές που αναπαριστούν γεγονότα της βιβλικής ιστορίας και οι οποίες έχουν από τη φύση τους διδακτικό σκοπό.

Στα παραπάνω γεγονότα έρχονται να προστεθούν σκηνές της καθημερινής ζωής, οι οποίες διαπνέονται από ένα έντονο ρεαλισμό. Ο τύπος αυτός της ζωγραφικής ονομάζεται διεθνώς ρωπογραφία και πολύ πιθανώς προέρχεται από την κοσμική ζωγραφική, τη διακόσμηση δηλαδή των σπιτιών και των δημοσίας χρήσης χώρων.

Κρίση και Απόνιψη του Πιλάτου

Σύμφωνα με το ευαγγελικό κείμενο, η σκηνή εκτυλίσσεται έξω από το πραιτώριο. Δύο ψηλά κτήρια με δίρριχτες στέγες στο βάθος συνδέονται με ένα μεγάλο τόξο και ένα ύφασμα. Οι όψεις των κτηρίων διατρυπώνται από ψηλές θύρες με τρίλοβα τοξωτά ανώφλια. Στη μέση της παράστασης ο Χριστός, δεμένος από τους καρπούς των χεριών, σύρεται προς τον Πιλάτο από ένα στρατιώτη. Πίσω του ένας βαθμοφόρος με γυμνό το ξίφος στο δεξιό χέρι, στρέφεται προς τα πίσω του, όπου διακρίνεται με δυσκολία ένα πλήθος Εβραίων. Η κουστωδία πλαισιώνεται από πλήθος σιδερόφρακτων στρατιωτών. Δεξιά ο Πιλάτος απεικονίζεται ως νέος, γενειοφόρος, με κάλυμμα κεφαλής. Είναι ένθρονος, ενώ εμπρός του ένας υπηρέτης κρατεί μία λεκάνη και ρίχνει νερό με το δεξιό χέρι για να νιφτεί. Πίσω του ένας άλλος υπηρέτης του μεταφέρει το μήνυμα της γυναίκας του <<Μηδέν σοι και τω δικαίω εκείνω. Πολλά γαρ έπαθον σήμερον κατ' όναρ δι' αυτόν....>>

Εμπαιγμός

Ο Χριστός, με γερμένο το κεφάλι προς τα αριστερά, κάθεται σε ένα ορθογώνιο κάθισμα, είναι ντυμένος με μία χλαμύδα και κρατεί με το δεξιό χέρι ένα καλάμι. Ακουμπά τα γυμνά του άκρα σε ένα υποπόδιο. Ταινία καλύπτει τα μάτια του. Γύρω του άτομα όλων των ηλικιών, γενειοφόροι με φακίδια και σαρίκια, νέοι αμούστακοι. Τέσσερις στρατιώτες πλαισιώνουν τη σκηνή. Δύο στην πάνω δεξιά γωνία της παράστασης και ένας στην αριστερή σαλπίζουν. Ο τέταρτος στέκεται δεξιά και πίσω από το Χριστό.

Μπροστά στο Χριστό τέσσερις γονατισμένοι άνδρες προσκυνούν. Αριστερά δύο σαρικοφόροι χειροκροτούν με μανία. Στην κάτω αριστερή γωνία δύο μορφές παίζουν μουσικά όργανα: ένας νέος με κοντό χιτώνα και καπέλο με φτερό παίζει άσκαυλο ενώ πιο πίσω, γέρος με διχαλωτό γένι, καπέλο, κοντό χιτώνα και υψηλά υποδήματα κρατεί με το δεξιό χέρι ξύλο και χτυπά τύμπανο που κρέμεται με κορδόνι από το λαιμό του. Με το αριστερό φέρει μπροστά στο στόμα του φλογέρα. Στα δεξιά του Χριστού στέκεται ένας νεαρός τυμπανιστής, ενώ στα αριστερά, στο ύψος των ώμων του Χριστού κάποιος παίζει με τα δύο χέρια φλογέρα.

Δεξιά δύο νέοι με ξυρισμένα κεφάλια χορεύουν με σηκωμένα τα χέρια πάνω από τα κεφάλια τους. Δύο νέοι, ο ένας γονατιστός μπροστά στο κάθισμα και ο άλλος σκυφτός στα αριστερά, σηκώνουν τους χιτώνες τους και επιδεικνύουν τα γυμνά τους οπίσθια. Κοντά στο μουσικό με το τύμπανο και τη φλογέρα ένας γέρος χειρονομεί χυδαία με τον αντίχειρα περασμένο ανάμεσα στο δείκτη και το μέσο, όπως εξάλλου και ο νέος αριστερά και δίπλα στο Χριστό. Ένας γέρος μουτζώνει με το δεξιό χέρι. Στην κάτω δεξιά γωνία ένας ψαρομάλλης κάθε-ται με γυρισμένη την πλάτη του προς το Χριστό και σηκώνει το χέρι του πάνω από το κεφάλι, προφανώς σε κατάσταση ευθυμίας.

Στην πάνω αριστερή γωνία της σύνθεσης διακρίνεται η ανορθόγραφη επιγραφή Ο ΕΜΠΕΓΜΟΣ.

Ελκόμενος

Μπροστά σε ορεινό τοπίο ένας μεσήλικας τραβάει με τα δύο χέρια το Χριστό, ο οποίος είναι δεμένος με ένα σκοινί από το λαιμό. Ένας νέος με ξυρισμένο το κεφάλι τον χτυπά στο πρόσωπο. Ένας στρατιωτικός που ακολουθεί χειρονομεί βίαια. Δεξιά ο Σίμων ο Κυρηναίος είναι φορτωμένος με ένα βαρύ σταυρό. Λίγο ψηλότερα κάποιος έχει περάσει το κεφάλι του μέσα από μία ξύλινη σκάλα. Στην άκρη κάποιος κρατεί με τα δύο του χέρια ένα μικρό αγγείο, με το όξος και τη χολή. Πλήθος Ιουδαίων με γενειάδες και καλύμματα κεφαλής συνωθείται τριγύρω, ενώ έντεκα στρατιώτες επιβάλλουν την τάξη. Δύο κρατούν μεγάλα ξίφη. Πίσω από το βουνό, στην αριστερή πάνω γωνία, γυναίκες οδύρονται.

Η Άρνηση του Χριστού να πιεί τη χολή και η Ανάβαση στο Σταυρό

Αριστερά ο Χριστός, με το κεφάλι γυρισμένο προς τα πίσω και, έχοντας δεμένα τα χέρια με ένα σκοινί, σέρνεται από ένα στρατιώτη. Ένας νεαρός με ξυρισμένο το κεφάλι του προτείνει μία κανάτα για να πιεί τον εκσμηρτισμένο οίνο.

Στη συνέχεια εξιστορείται το επεισόδιο της Ανάβασης στο Σταυρό: ο Χριστός, φορώντας ένα περίζωμα, ανεβαίνει με τη βοήθεια μιας ξύλινης σκάλας στο Σταυρό. Από τα αριστερά ένας στρατιώτης τον χτυπά με ένα κοντάρι. Γύρω από τις δύο οριζόντιες κεραίες του σταυρού ίπτανται δεκατρείς θρηνούντες άγγελοι. Οι παριστάμενοι παρακολουθούν έχοντας σηκώσει τα κεφάλια. Κάτω δεξιά μία γεροντική μορφή κρατεί ένα καλάμι. Πάνω σε αυτό, σύμφωνα με την ευαγγελική διήγηση, είχε μπηξει ένα σφουγγάρι με ξύδι και το πρότεινε στο Χριστό τις τελευταίες του στιγμές.

Πάνω από την αριστερή οριζόντια κεραία του σταυρού διαβάζεται η επιγραφή :

Ο Χ(ΙCΤΟ)C ΑΝΑ[ΒΑΙ]/ΝΟΝ ΤΟ(Ν) C [ΤΑΥΡΟΝ].

Η σκηνή του Εμπαιγμού εμφανίζεται αρκετά νωρίς στη χριστιανική εικονογραφία, αλλά μόνο από την υστεροβυζαντινή περίοδο (β' μισό 13ου αι.) εμπλουτίζεται με διηγηματικά στοιχεία.

Ο Χριστός έχει καλυμμένα τα μάτια με μία λεπτή ταινία. Κατά το μεσαίωνα ο νόμος όριζε ότι τα μάτια των κλεφτών που επρόκειτο να διαπομπευθούν έπρεπε να καλύπτονται ώστε στη συνέχεια να μη μπορούν να αναγνωρίσουν εκείνους που θα τους "γεβέντιζαν" και "φούρκιζαν" και τους κατηγορήσουν ως συνενόχους τους. Στο δωδεκανησιακό ακριτικό τραγούδι "Ο Πρόσφορος" ή "Ο Μικροκωνσταντής" ο ήρωας, περνώντας αλυσσοδεμένος έξω από το σπίτι της αγαπημένης του έχει δεμένα τα μάτια του: «ντρανίζει τα κεράκια του, κόβγει τες αλεσσίδες, ντρανίζει τα ματάκια του, κόβγει και το μπρισίμι(ν)». Στη Ρόδο, στο Φιλήρημο, στον Άγιο Γεώργιο το Χωστό, ο εμπαιζόμενος Χριστός έχει επίσης δεμένα τα μάτια.

Ωστόσο, το κύριο διηγηματικό στοιχείο της εικονογραφίας της σκηνής είναι το πλήθος που κινείται γύρω από την κεντρική μορφή: χορευτές, γελωτοποιοί, σαλπικτές, τυμπανιστές, φλαουτίστες, άνθρωποι που κτυπούν κρόταλα, στρατιώτες που περιπαίζουν το Χριστό ή τον κτυπούν.

Ψηλά, δύο μορφές αριστερά και δύο δεξιά κρατούν με τα δύο χέρια κυλινδρικό μουσικό όργανο και φυσούν μέσα σε αυτό (ζουρνάς ή πίπιζα). Δύο άντρες παίζουν φλογέρα. Είναι ιδιαίτερα σπάνιο να απεικονίζονται μουσικοί που παίζουν συγχρόνως δύο όργανα, όπως ο γέρος που παίζει σουραύλι και τύμπανο. Στα δεξιά ένας νέος κρατεί ένα μικρό τύμπανο και το κτυπά με ένα κυρτό ξύλο. Στην αριστερή κάτω γωνία ο νεαρός που παίζει άσκαυλο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί το μουσικό αυτό όργανο είναι αρχαίο ως προς την καταγωγή (1ος-2ος αι. μ.Χ.) και αγαπητό στα Δωδεκάνησα, θυμίζοντας την τσαμπούνα. Στη ζωγραφική το συναντάμε στην Παναγία την Παρμενιώτισσα κοντά στην Ψίνθο, στη σκηνή του Εμπαιγμού και στη Σύμη, στο Μικρό Σωτήρη της Λυγής (1800), στην παράσταση της Γέννησης του Χριστού.

Το τουμπί

Το τουμπί, τουμπάκι ή τουμπανάκι είναι ένα μικρό τύμπανο που παίζεται συνήθως στα νησιά. Παίζεται κρεμασμένο από τον αριστερό ώμο ή από το λαιμό. Μπορεί ακόμη να τοποθετείται κάτω από τη μασχάλη ή να στηρίζεται στον αριστερό μηρό. Παίζεται με τα τουμπανόξυλα ή ακόμη με τις παλάμες ή τα δάχτυλα. Ο οργανοπαίκτης ονομάζεται τουμπακάρης. Συνοδεύει συνήθως την τσαμπούνα ή τη λύρα. Χρησιμοποιείται από τα παιδιά για τα κάλαντα των Χριστουγέννων.

Το τύμπανο

Μπορεί κανείς να το βρεί με την ονομασία νταούλι, ταβούλι, τούμπανο, τύμπανο, τουμπανέλι, γκμπανέλι, τσοκάνι, όργανο, ταμπούρλο.

Είναι ένας ξύλινος κύλινδρος σκεπασμένος στις δύο παράλληλες βάσεις του με δέρμα, το οποίο έχει τετνωθεί με σχοινί.

Παίζεται συνήθως με δύο νταουλόξυλα (τουμπανόξυλα ή νταουλόβεργες), από τα οποία εκείνο του

αριστερού χεριού λέγεται βέργα ή βίτσα και του δεξιού, κόπανος.

Το μέγεθός του ποικίλλει, ανάλογα με την εποχή και την περιοχή. Μία οπή στη μέση του κυλινδρικού σκελετού χρησιμεύει για να μη σπάνε τα δέρματα από την έντονη παλμική κίνηση του αέρα αλλά και για να παίρνει χαρακτήρα ο ήχος. Σε μεγάλα νταούλια οι οπές φθάνουν τις τρεις. Τα δέρματα που χρησιμοποιούνται είναι γίδας, τράγου ή και προβάτου, αν και ως καλύτερα θεωρούνται του λύκου, του γαϊδουριού και του σκύλου.

Το τύμπανο ήταν από πάντα πολεμικό όργανο, καθώς εμπψύωνε τους μαχόμενους ή τρομοκρατούσε τους αντιπάλους.

Οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν τα τύμπανα και τις σάλπιγγες στις μάχες τους, αλλά και στον απελευθερωτικό αγώνα κατά των Τούρκων, όπως μαρτυρεί ο Μακρυγιάννης.

Ονομάζεται επίσης σουλιαύρι στη Χάλκη, σουρναύλι, πιναύλι, πινιαύλι, πηλιαύλι στην Ικαρία, Σάμο και Κω, περνιαύλι στην Κάρπαθο, κλπ.

Είναι ένας κύλινδρος, ανοικτός στα δύο του άκρα, που μπορεί να έχει μήκος από 15 έως 65 εκατοστά. Κατασκευάζεται από καλάμι, ξύλο, μπρούντζο, ή και κόκκαλο. Το μέρος από το οποίο φυσά ο παίκτης είναι κομένο λοξά και κλεισμένο με μία τάπα που αφήνει μία μικρή σχισμή.

Αμέσως μετά την τάπα ανοίγεται μία τετράπλευρη ή οωειδής οπή. Έχει συνήθως 6 οπές στην επάνω πλευρά και μία στην κάτω, για τον αντίχειρα.

Το συναντάμε στα νησιά του Αιγαίου, τη Μακεδονία και τη Θράκη.

Παίζεται συνήθως μόνο του αλλά μπορεί να συνοδεύεται από λύρα και τουμπί (Σαντορίνη), ή μόνο τουμπί (Σέριφο) για τα γλέντια και τους γάμους.

Το σουρναύλι

Η τσαμπούνα

Αποτελείται από το ασκί, το επιστόμιο και τη συσκευή για την παραγωγή του ήχου. Για το ασκί χρησιμοποιείται ολόκληρο το δέρμα κατσικιού ή προβάτου, στο οποίο αφήνεται το τρίχωμα σε ύψος 1-1,5 εκατοστών που βοηθά στον ήχο. Το επιστόμιο είναι κυλινδρικός ή κωνικός σωλήνας μήκους από 6 μέχρι 18 εκατοστά, από καλάμι ή ξύλο.

Η συσκευή για την παραγωγή του ήχου αποτελείται από μία αυλακωτή βάση στην οποία είναι τοποθετημένοι δύο αυλοί από καλάμι. Η βάση αυτή καταλήγει σε χοάνη.

Οι αυλοί αποτελούνται από δύο τμήματα από τα οποία το μακρύτερο έχει οπές ενώ το άλλο, μικρότερο σε μήκος και σε διάμετρο, καταλήγει σε γλωσσίδι.

Η τσαμπούνα παίζεται με το ασκί συνήθως κάτω από την αριστερή μασχάλη,

όταν ο οργανοπαίκτης σταματά το φύσημα, προκειμένου να μην ελαττωθεί η πίεση του αέρα, πιέζει λίγο πιο πολύ το ασκί με το μπράτσο.

Η τσαμπούνα παίζεται συνήθως μόνη της, αλλά και με άλλα όργανα, συνήθως με το τουμπάκι. Στην Κρήτη, Κάσο, Κάλυμνο κλπ. παίζουν την τσαμπούνα με λύρα.

Συνοδεύει το χορό και το τραγούδι στο γάμο, στα βαφτίσια και το πανηγύρι.

Οι δύο νέοι που χοροπηδούν στα δεξιά έχουν ξυρισμένα τα κεφάλια τους. Ένα ξυρισμένο νέο απαντούμε στην Άρνηση του Χριστού να πειέ κολή. Στο μεσαίωνα τα μακριά μαλλιά χαρακτήριζαν τους ευηπόληπτους πολίτες. Οι βυζαντινοί, όπως και οι αρχαίοι Έλληνες, έκοβαν ή ξύριζαν το κεφάλι τους σε ένδειξη πένθους. Ξυρισμένα κεφάλια είχαν επίσης οι στρατιώτες για λόγους υγιεινής και οι μοναχοί. Ακόμη, άνθρωποι που η κοινωνία δεν τους είχε σε υπόληψη, όπως οι ηθοποιοί και οι γελωτοποιοί, κουρευόνταν, όπως εξάλλου και οι διαπομπευόμενοι. Ξυρισμένα κεφάλια έχουν οι δήμιοι στις εκκλησίες του Αγίου Γεωργίου του Χωστού στο Φιλέρημο, στην Παρμενιώτισσα αλλά και στην Αγία Αικατερίνη στη μεσαιωνική πόλη. Ο όχλος χειροκροτεί, είτε για να κρατεί το ρυθμό της μουσικής είτε για να κλειώσει το Χριστό. Δύο Εβραίοι δείχνουν στο Χριστό τον αντίχειρα ανάμεσα στο δείκτη και το μέσο. Ο ένας από τους δύο μωτζώνει συγχρόνως. Οι χειρονομίες αυτές έχουν υβριστικό χαρακτήρα και προέρχονται η μεν πρώτη από τη δυτική παράδοση και η δεύτερη από την ελληνική πραγματικότητα. Οι δύο νέοι οι οποίοι επιδεικνύουν με κυδαιότητα τα γυμνά οπίσθιά τους, προέρχονται επίσης από το κλίμα της Δύσης.

Τα ιερά πρόσωπα είναι ντυμένα με αρχαία ενδύματα, το χιτώνα και το ιμάτιο. Οι γυναίκες φορούν μαφόριο. Οι πανοπλίες των στρατιωτών είναι αυτές που διαμορφώθηκαν στη δυτική Ευρώπη κατά το 14ο και 15ο αιώνα. Φορούν όλοι κράνος το οποίο έχει στενό γείσο και πίσω καταυχένιο, καλύπτοντας τον τράχηλο. Συνήθως τα κράνη αυτά έφεραν και προσωπίδα, η οποία χρησιμοποιόταν κατά τη διάρκεια της μάχης προκειμένου να προστατεύσει το πρόσωπο και σε άλλες στιγμές ανασηκωνόταν προς τα πάνω. Οι θώρακές τους, με κυτές νευρώσεις, είναι φαρδείς στους ώμους και στενοί στη μέση. Τα χέρια καλύπτονται με μετάλλινες περιχειρίδες χωρίς όμως περιαγκωνίδες και επωμίδες. Οι επιμηρίδες, επάλληλες μεταλλικές ζώνες, προστάτευαν το κάτω μέρος της κοιλιάς και το πάνω των μηρών. Η αρματωσιά συμπληρώνεται από τα περιμήρια, τα περικνήμια και τα περιγονάτια. Κάτω από την πανοπλία φορούν μακρομάνικα πουκάμισα και από πάνω ένα χιτώνιο κοντό μέχρι τα γόνατα. Οι δύο ένοπλοι που ακολουθούν το Χριστό στη σκηνή του Ελκόμενου αφήνουν να φανούν κάτω από τις περιχειρίδες των πανοπλιών τους τα μακριά μανίκια των πουκαμίσων τους και έχουν ξιφουλκήσει. Τα ξίφη τους είναι μακριά και έχουν επίμηλα στη λαβή. Στην Ανάβαση στο σταυρό ο στρατιώτης χειρονομεί με το δεξιό χέρι και με το αριστερό κρατεί ξίφος. Το θηκάρι κρέμεται με μία λευκή λεπτή ζώνη από τη δεξιά πλευρά.

Τα ενδύματα των Εβραίων αποτελούνται από ένα μακρύ χιτώνα δεμένο στη μέση με ζώνη. Στο κεφάλι φορούν φακίολι που οι άκρες του τυλίγονται γύρω από το λαιμό και πέφτουν προς τα πίσω. Παραλλαγή της ενδυμασίας είναι ο κοντός χιτώνας που φοριέται συνήθως από νέους, υπηρέτες και λαϊκούς ανθρώπους. Ο γέρος μουσικός στον Εμπαιγμό φορεί ένα χιτώνιο με μακριά μανίκια, ανοικτό μπροστά από πάνω μέχρι κάτω, και δεμένο στη μέση με λεπτή ζώνη. Κάτω από το χιτώνιο φορεί παντελόνι. Ο τύπος αυτός του ενδύματος χρησιμοποιήθηκε από όλους τους λαούς της Ανατολής και εισχώρησε στην εικονογραφία μόλις το 15ο αιώνα.

Το σαρίκι, τουλάχιστον από το τέλος του 13ου αι. δεν εκφράζει μόνο την ανατολίτικη καταγωγή των προσώπων που το φορούν, αλλά κυρίως την εχθρική τους σχέση με το χριστιανικό κόσμο. Σαρικοφόροι στην εικονογραφία είναι συνήθως οι δήμιοι του Χριστού και των αγίων μαρτύρων.

Οι γυναίκες καλύπτουν το κεφάλι τους με μαφόριο. Το ακάλυπτο γυνακείο κεφάλι στη μεσαιωνική Ελλάδα ήταν άσεμνο.

Η διοίκηση των Ιωαννιτών Ιπποτών

Η κεντρική διοίκηση λειτουργούσε με ανώτατο άρχοντα το Μεγάλο Μάγιστρο σε συνδυασμό με συλλογικά διοικητικά όργανα, τη Γενική Σύνοδο (Capitulum Generale) και το Συμβούλιο (Capitulum ή Conventus). Ο Μέγας Μάγιστρος, του οποίου η εξουσία ελεγχόταν από τη Γενική Σύνοδο, ήταν ισόβιος. Μετά από αυτόν ακολουθούσαν οκτώ υψηλά αξιώματα, τα οποία αντιστοιχούσαν σε συγκεκριμένες Γλώσσες/Εθνότητες:

- ο Μέγας Κομεντόρης (magnus praepositor ή comendator) - αρχηγός της Γλώσσας της Προβηγκίας,
- ο Μαρiscάλδος (marescallus) - αρχηγός της Γλώσσας της Ωβέρνης, ο Μέγας Ξενοδόχος (hospitarius ή magnus hospitalarius) - αρχηγός της Γλώσσας της Γαλλίας, ο Αμειράλης (admiratus) - αρχηγός της Γλώσσας της Ιταλίας,
- ο Ντραπιέρους (drapperius ή magnus conservator) - αρχηγός της Γλώσσας της Αραγωνίας, ο Τρεζουριέρους ή Μεγάλος Μπαλής (tresaurarius ή magnus baiulivus) - αρχηγός της Γλώσσας της Γερμανίας, ο Μέγας Τουρκόπουλος (magnus turcopolerius) - αρχηγός της Γλώσσας της Αγγλίας και ο Μέγας Καγκελάριος (magnus cancellarius).

Ο Μέγας Μάγιστρος ήταν ο ανώτατος διοικητής των στρατιωτικών δυνάμεων.

Ο Μαρiscάλδος ήταν υπεύθυνος για την προμήθεια του στρατού και του ναυτικού με όπλα, πυρομαχικά κλπ. Υφισταμένους του είχε το Μεγάλο Ιπποκόμο, τον Κοντόσταυλο, τον Κομεντόρη του ιππικού και τους καστελλάνους.

- Ο Μεγάλος Ιπποκόμος εξουσίαζε τους ιπποκόμους και τους σταύλους.
- Ο Κοντόσταυλος θα πρέπει να ήταν διοικητής κάποιου σώματος ιππέων.
- Οι καστελλάνοι ήταν υπεύθυνοι για τη διοίκηση των κάστρων.
- Ο Αμειράλης ήταν ο αρχηγός του στόλου.

Ο Μέγας Τουρκόπουλος ήταν αρχηγός των τουρκόπουλων, ενός σώματος ελαφρού ιππικού.

Επιλεγμένη Βιβλιογραφία

- A. Luttrell, "The Hospitallers in Cyprus, Rhodes, Greece and the West. 1291-1440", Variorum Reprints, London 1978.
- Ο ίδιος, Latin Greece, the Hospitallers and the Crusades. 1291-1440, Variorum Reprints, London 1982.
 - Ο ίδιος, The Hospitallers of Rhodes and their Mediterranean World, Variorum Reprints, London 1992.
- H. Κόλλιας, Δύο ροδιακά ζωγραφικά σύνολα της εποχής της Ιπποτοκρατίας. Ο Άγιος Νικόλαος στα Τριάντα και η Αγία Τριάδα (Ντολαπλί Μετζιδ) στη μεσαιωνική πόλη, δακτυλογραφημένη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών 1986.
- Ο ίδιος, Οι Ιππότες της Ρόδου. Το παλάτι και η πόλη, Αθήνα 1991.
 - Ο ίδιος, "Η Διαπόμπευση του Χριστού στο ζωγραφικό διάκοσμο του Αγίου Νικολάου στα Τριάντα Ρόδου", Ευφρόσυνον. Αφιέρωμα στον Μανόλη Χατζηδάκη, τ. Ι, Αθήνα 1992, σ. 243-261, πίν. IB'-ID', 124-131.
 - Z. Τσιρπανλής, Η Ρόδος και οι Νότιες Σποράδες στα χρόνια των Ιωαννιτών Ιπποτών (14ος-16ος αι.). Συλλογή ιστορικών μελετών, Ρόδος 1991.
 - Ο ίδιος, Ανέκδοτα έγγραφα για τη Ρόδο και τις Νότιες Σποράδες από το αρχείο των Ιωαννιτών Ιπποτών. 1421-1453, Ρόδος 1995.

Παρατηρήσεις

Το μνημείο του Αγίου Νικολάου μπορεί να έχει προσεγγίσεις και αναγνώσεις σε διάφορα επίπεδα:

Ως σημείο αναφοράς για ιστορικά γεγονότα.

Αυτό σημαίνει ότι οι μαθητές έχουν ήδη πάρει τις πρώτες πληροφορίες για τη μεσαιωνική περίοδο στον ελληνικό και δωδεκανησιακό χώρο ώστε να έχουν την ευκολία να διεισδύσουν σε μεγαλύτερες λεπτομέρειες.

Ως σημείο αναφοράς για τον πολιτισμό και την καθημερινότητα στο μεσαίωνα.

Αφού έχει σχηματισθεί το ιστορικό κέλυφος, μπορούν πια να κοιτάξουν τις όψεις του πολιτισμού στο κράτος των Ιωαννιτών ιπποτών. Οργάνωση του κράτους, του στρατού, κοινωνικές διαστρωματώσεις, εθνικές και θρησκευτικές ομάδες. Πολιτιστικό περιβάλλον, καλλιτεχνική δημιουργία. Οι αστοί, οι στρατιώτες, οι δούλοι, οι δήμιοι και οι αλήτες. Η ενδυμασία, οι συνήθειες.

Ως μέσο εκμάθησης ανάγνωσης ενός εικονογραφικού προγράμματος ναού.

Πρόκειται για μία ευκαιρία για να μάθει κανείς πώς λειτουργεί το εικονογραφικό πρόγραμμα ενός ναού.

Ως μέσο εκμάθησης ανάγνωσης μιας παράστασης.

Η ανάγνωση μιας αφηγηματικής παράστασης είναι ίσως το μόνο όργανο για την προσέγγιση των παραπάνω.

Αυτό το εκπαιδευτικό πρόγραμμα πρέπει να δουλευτεί αρχικά μέσα στην τάξη και στη συνέχεια στο μνημείο αναφοράς.

Μπορεί να διερευνηθεί με αλληπάλληλες επισκέψεις στον Άγιο Νικόλαο ή όπου αλλού στη Ρόδο, με σκοπό την αναζήτηση και την εξάσκηση της φαντασίας. Είναι δυνατό να εξελιχθεί σε ένα μουσείο με εικόνες ή σε μία βιβλιοθήκη. Στοιχεία καθημερινής ζωής στο μεσαίωνα βρίσκονται παντού. Μελετήστε το φάκελλο του εκπαιδευτικού και του μαθητή και συνθέστε ελεύθερα μετά την πρώτη επαφή με το μνημείο. Περάστε τη γνώση και την εμπειρία στη χειροτεχνία. Φτιάξτε στρατιώτες, μουσικές, μουσικούς, μουσικά όργανα από χαρτί και άλλα υλικά. Ζωγραφίστε και ντύστε.

Αναγνωρίστε σκηνές σε εικόνες, τοιχογραφίες, παίξτε σε μορφή αυτοσχέδιας παράστασης (καταγράψτε με φωτογραφίες και video) χρησιμοποιώντας στοιχεία από το μνημείο, το «γράμμα του Αγγέλου», την ιστορία της ιπποτοκρατίας στη Ρόδο, με διαλόγους που θα γράψουν οι μαθητές και προσθέστε σκηνές της καθημερινότητας. Κάνετε τους μαθητές να αισθανθούν ότι η ζωή είναι επαναλαμβανόμενη μέσα στους αιώνες. Αναζητήστε στόχους και φανταστείτε παιχνίδια (επιτραπέζια, παζλ). Οι μαθητές μπορούν να αρχίσουν να ψάχνουν στοιχεία για τους Ιππότες μέσα από τα περιοδικά (όπλα, πανοπλίες, κάστρα, πολιορκίες, σταυροφορίες), για την παραδοσιακή μουσική (φωτογραφίες, ηχογραφήσεις), για τη θρησκευτική μεσαιωνική ζωγραφική.

Η συλλογή στοιχείων μπορεί να είναι ομαδική ή ατομική, σε λευκώματα ή σε εκθέσεις στην τάξη.

Αναζητήστε τις τοιχογραφημένες εκκλησίες της Ρόδου μέσα στους χάρτες και φτιάξτε οδοιπορικά και ιστορίες συνδέοντάς τα με το ιστορικό περίβλημα. Συνδεθείτε με τη σημερινή πραγματικότητα:

Συζητήστε «αν ο ζωγράφος ζούσε σήμερα» τί θα ζωγράφιζε (Αν δεν ήταν ζωγράφος, θα ήταν φωτογράφος; Τί θα φωτογράφιζε;).

Συνδυάστε το πρόγραμμα με εκείνα της 4ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, **συνδέστε, αποσυνδέστε, δεθείτε, και....απογειωθείτε...**

© Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Υπουργείο Πολιτισμού (πρόγραμμα Μελίνα)

4η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων

Αθήνα 2001

ISBN 960-8063-57-4

Κείμενα-Επιλογή εικονογράφησης: Θεόδωρος Αρχοντόπουλος

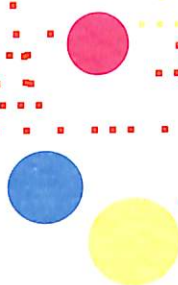
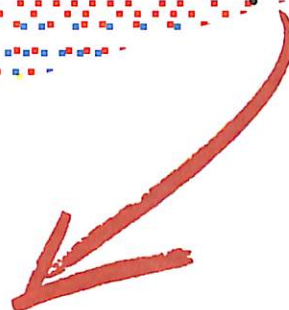
Σχεδιασμός εντύπου: Μιχάλης Γεωργίου - Χρυσόστομος Νασέλος, Εκτύπωση: ERGO m&p

Φωτογραφίες: Φωτογραφικό Αρχείο Κέντρου Ερευνας

της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης

της Ακαδημίας Αθηνών, Φωτογράφος: Νίκος Κασέρης

(Τριάντα)
Άγιος Νικόλαος
ΕΞΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ στο χρόνο

στην τάξη

Η εκκλησία του Αγίου Νικολάου

Στη φωτογραφία βλέπεις την εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Γράψε τί γνωρίζεις γι' αυτήν

Τα Τριάντα

Αυτός είναι ο χάρτης του νησιού μας, της Ρόδου

Χρωμάτισε με κόκκινο χρώμα την παλιά πόλη της Ρόδου και με πράσινο τα Τριάντα.

Στο διπλανό τετράγωνο ζωγράφισε ό,τι σου αρέσει από το κτήριο.

2

3

Φωτογραφίες-Πληροφορίες-Φωτογραφίες-

Σκηνές από τη ζωή του Χριστού

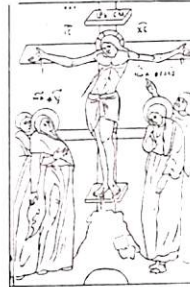

Μόλις γεννήθηκε ο

η μητέρα Του τον έβαλε
μέσα σε μία φάτνη.

Ο
δειπνεί με τους μαθητές Του.

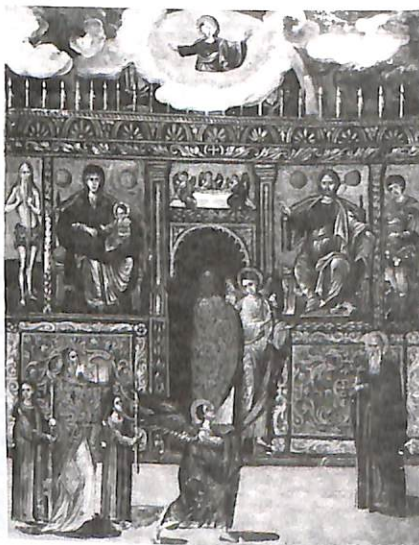
Ο
αφήνει την τελευταία Του
πνοή πάνω στο σταυρό.

Εικόνες μέσα σε μία εικόνα

Βλέπεις δίπλα (*μικρογραφία χειρογράφου Vat. Gr. 2137, φύλλο 5α, του έτους 1600) το εσωτερικό μιας.....
Ξεχωρίζεις τους ιερείς και τους διακόνους στη διάρκεια της θείας Λειτουργίας, όπως ακόμη και τους αγγέλους και το Χριστό μέσα σε
σύννεφα.

Στέκονται μπροστά στο τέμπλο που έχει εικόνες. Δεξιά από την Θραϊκή Πύλη είναι η εικόνα της.....
και δεξιά του.....

Μπορείς να αναγνωρίσεις τους άλλους αγίους;

4

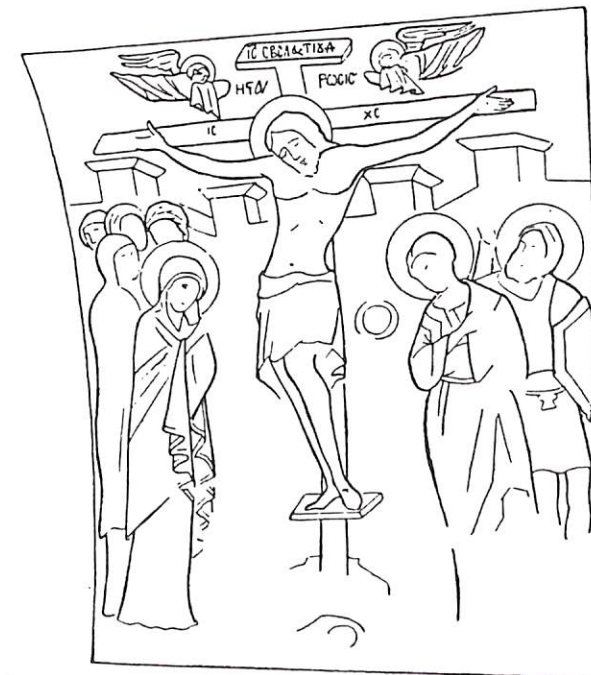
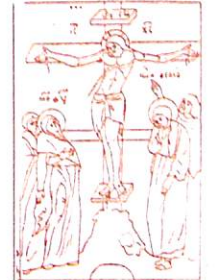
Οι ζωγράφοι απεικόνισαν τη ζωή του Χριστού. Οι διάφορες σκηνές έχουν η καθεμία τη δική της ονομασία:

Γέννηση

Μυστικός Δείπνος

Σταύρωση

Τοποθέτησε τις σκηνές με τη σειρά που έγιναν τα γεγονότα και γράψε τις ονομασίες τους κάτω από κάθε εικόνα.

Η Σταύρωση

Τοια πρόσωπα βλέπεις στη Σταύρωση;
Μπορείς να τα αναγνωρίσεις;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5

ΣΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ

Ένας ζωγράφος που δούλενε στη Ρόδο γύρω στο τέλος του 15ου αιώνα ζωγράφησε στους τοίχους του Αγίου Νικολάου στα Τριάντα σκηνές από τη ζωή του Χριστού.

Αναζήτησε και χρησιμοποίησε ένα βέλος για να σημειώσει πού βρίσκονται αυτές οι σκηνές μέσα στην εκκλησία.

Ο Χριστός στον Πιλάτο

Ο Χριστός στο σταυρό

Ο Χριστός αρνείται να πιεί το ξύδι

Ο Εμπαιγμός του Χριστού

Ο Ελκόμενος

Πρώτη σκηνή

Δεύτερη σκηνή

Τρίτη σκηνή

Τέταρτη σκηνή

Βόρειος τοίχος

Νότιος τοίχος

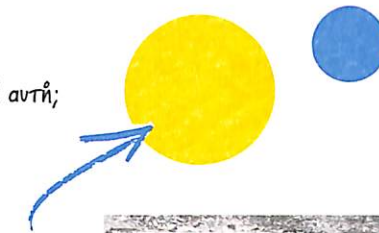
Σημάτισε σωστά τις προτάσεις που περιγράφουν τις παρακάτω σκηνές χρησιμοποιώντας κάθε φορά ένα χρώμα:

Ο Χριστός στον Πιλάτο, Ο Χριστός στο σταυρό, Ο Χριστός αρνείται να πιεί ξύδι, Ο Εμπαιγμός, Ο Ελκόμενος

μέσα στο Παλάτι	που μεταφέρει ο Σίμων ο Κυρηναίος
τριγυρισμένος από κόσμο	και ο πιλάτος πλένει τα χέρια του
ακολουθώντας το σταυρό	ενώ ένας υπηρέτης κρατεί μία κανάτα με τη χολή
και στρέφει το κεφάλι προς τα πίσω	που τον περιπαίζει
ανεβαίνοντας μία ξύλινη σκάλα	και κάποιος τον σπρώχνει με ένα κοντάρι
κάθεται σε ένα χαμηλό θρόνο	Στέκεται μπροστά στο σταυρό
Ανεβαίνει πάνω στο σταυρό	Προχωρεί προς το Γολγοθά

Ο Χριστός

Πόσες φορές μπορείς να διακρίνεις το Χριστό στη σκηνή αυτή;

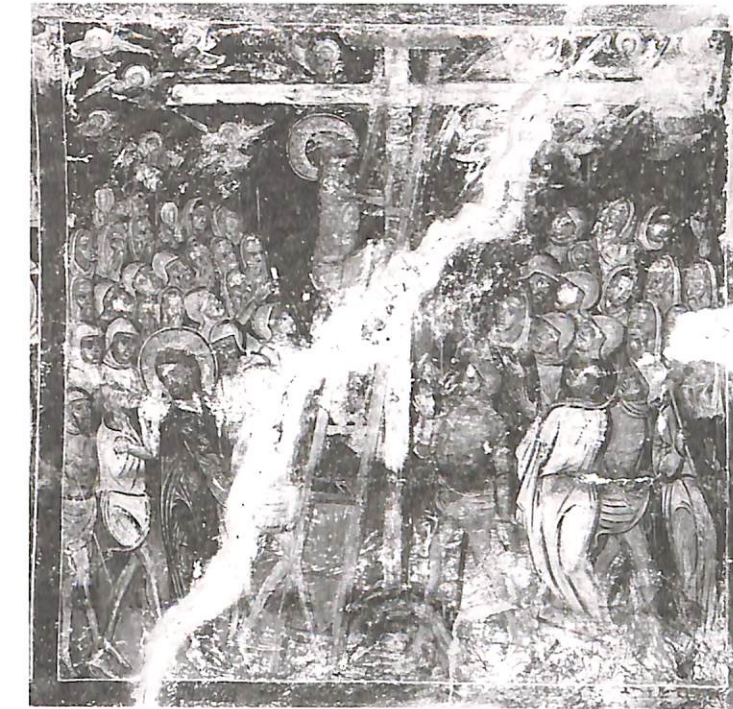

Τι ρούχα φοράει;

.....

.....

.....

Τι τον κάνει να ξεχωρίζει από τα άλλα πρόσωπα;

.....

.....

Σχεδίασε αυτό που κάνει το Χριστό να ξεχωρίζει από τους άλλους.

Πώς ονομάζεται;

Υπογράμμισε τις λέξεις που θα χρησιμοποιούσες για να περιγράψεις το Χριστό στη σκηνές που βλέπεις σήμερα:

Μακριά μαλλιά

Γενειάδα

Δεμμένα χέρια

Χλαμύδα

Χαμογελαστός

Θλιμμένος

Βασιλικά ρούχα

Αγένειο πρόσωπο

Τα άλλα πρόσωπα

Ο ζωγράφος που δούλεψε στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου θέλησε να βάλει μέσα στις σκηνές της ζωής του Χριστού λεπτομέρειες από τη ζωή που έβλεπε γύρω του, στο τέλος του 15ου αιώνα, την εποχή που η Ρόδος ανήκε στους Ιππότες του Αγίου Ιωάννη.

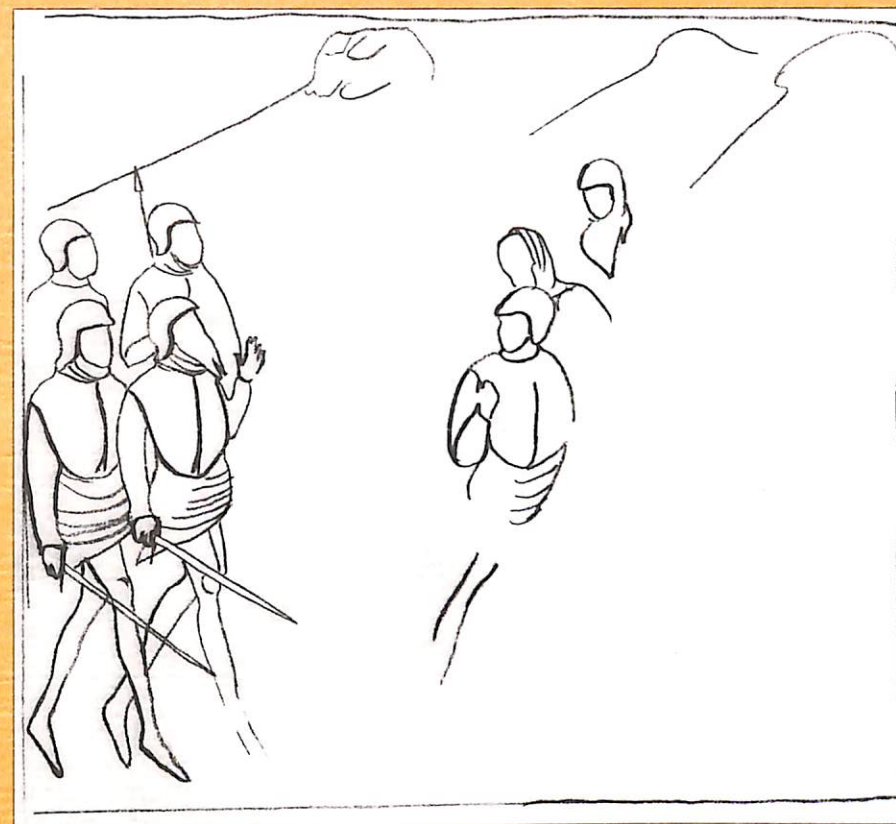
Μπορείς να συνδέσεις μεβ έλη τις ομάδες αυτές με τα ρούχα που φορεί η κάθε μία?

Στρατιώτες	Χλαμύδα
	Καπέλο με φτερό
Εβραίοι	Καπέλο
	Κοντός χιτώνας
Δούλοι	Μποτάκια
	Κάλυμμα κεφαλιού (φακιόλι)
Μουσικοί	Σαρίκι
	Πανοηλία

Οι σκηνές που παρατηρείς απεικονίζουν πολλούς ανθρώπους που φαίνεται ότι προέρχονται από διαφορετικές χώρες ή κοινωνικές τάξεις, και αποτελούν ομάδες.

Γράψε κάτω από κάθε ομάδα τις σκηνές όπου τη συναντάς.

Στρατιώτες	Δούλοι	Εβραίοι	Μουσικοί

Οι στρατιώτες

Στο σχέδιο βλέπεις τους στρατιώτες που οδηγούν το Χριστό στο Γολγοθά. Φορούν πανοηλίες σαν αυτές που φορούσαν οι Ιππότες του Αγίου Ιωάννη στις εκστρατείες τους.

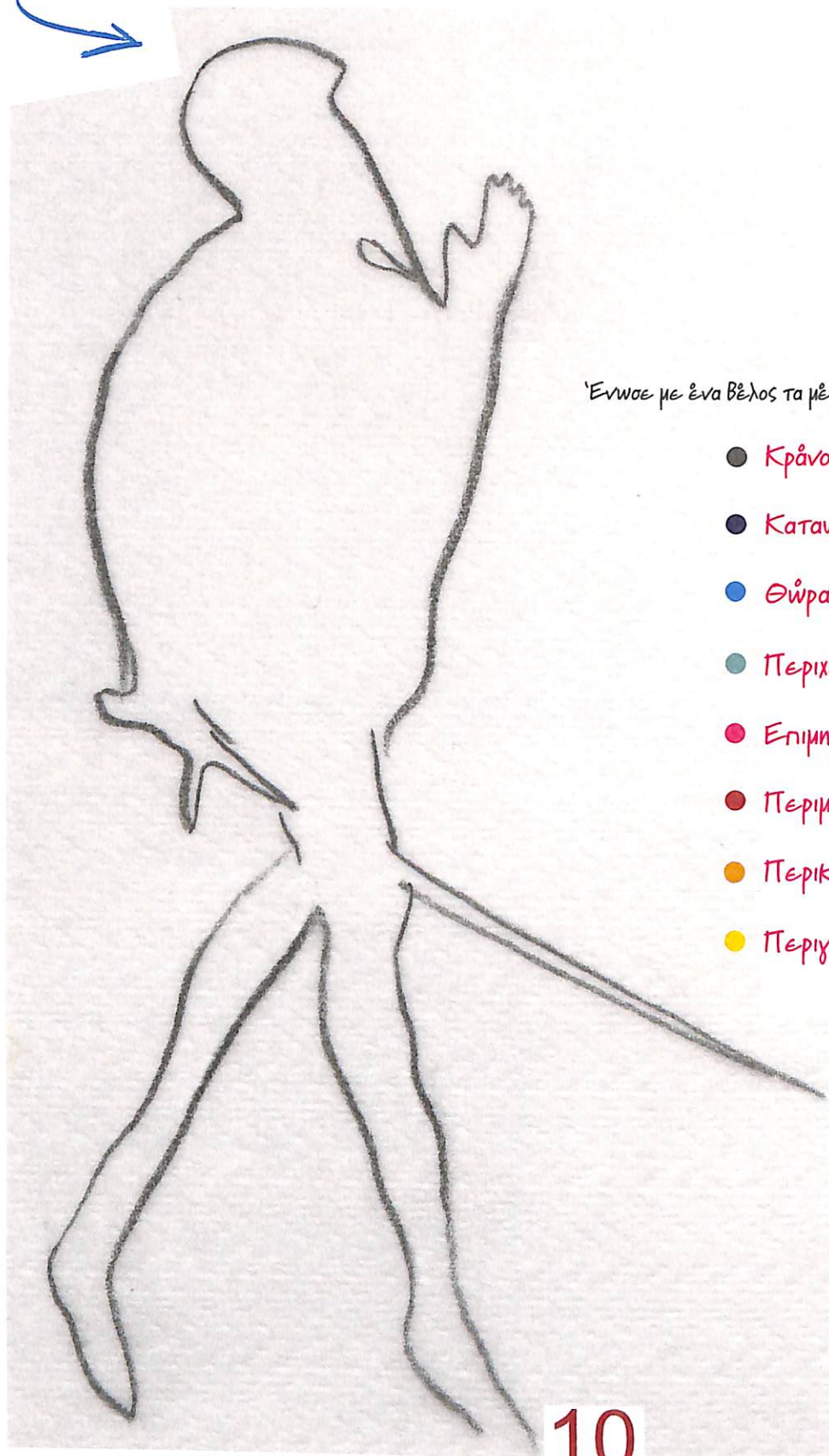
Συμπλήρωσε το σχέδιο φτιάχνοντας μία δική σου ιστορία.

Δώσε τη δική σου ονομασία στη σκηνή που θα φτιάξεις.

Οι στρατιώτες έχουν όπλα; Σχεδιάσε τα ένα-ένα και ονόμασέ τα.

Μοιάζουν με τα σημερινά; Ποιές είναι οι διαφορές;

Αποτελείωσε το σχέδιο του αξιωματικού βλέποντας προσεκτικά την τοιχογραφία

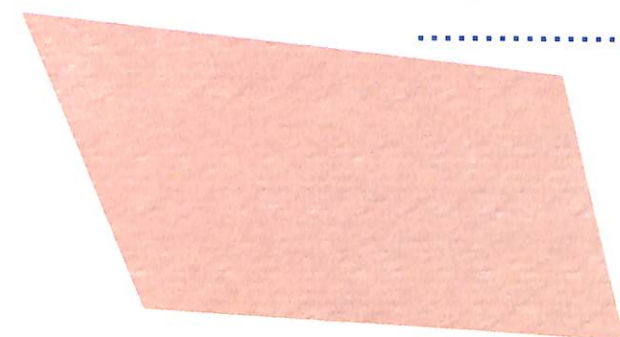

Ένωσε με ένα βέλος τα μέρη της πανοπλίας με τις λέξεις

- Κράνος
- Καταχένιο
- Θώρακας
- Περιχειρίδα
- Επιμηρίδα
- Περιμήριο
- Περικνήμιο
- Περιγονάτιο

Οι μουσικοί

Πόσα μουσικά όργανα μπορείς να διακρίνεις στις σκηνές που βλέπεις:
Σχεδίασέ τα και βάλε τα ονόματά τους από κάτω.

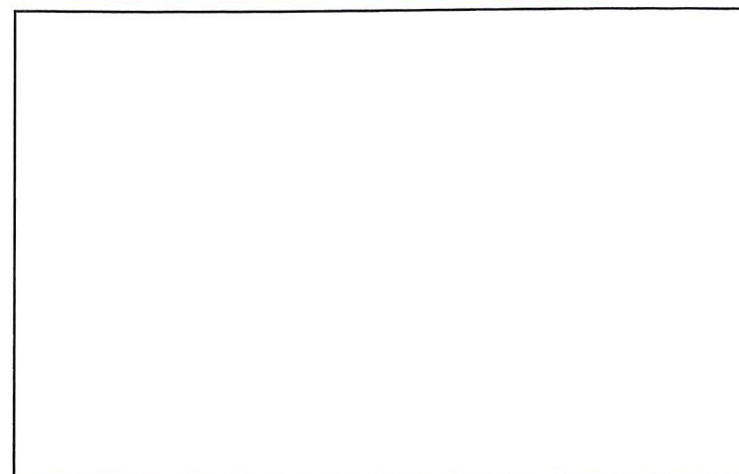

Έχεις δει από κοντά κάποιο από αυτά τα όργανα;

Ποιό;

Πού;

Γιατί ο ζωγράφος έβαλε μουσικούς στη σκηνή αυτή;

Τα μουσικά όργανα αυτά χρησιμοποιούνται
(βάλε ένα X στα κουτάκια)

- ☐ στα πανηγύρια
- ☐ στους γάμους
- ☐ στα βαφτίσια
- ☐ στις κηδείες
- ☐ στις παρελάσεις
- ☐ στην εκκλησία

(ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ)

Χτυπάμε τα φτερά μας

Είμαστε θλιμμένοι

Και κλαίμε.

ΠΟΙΟΙ ΕΙΜΑΣΤΕ;

Οι στρατιώτες με ανάγκασαν

Να κουβαλήσω εγώ το σταυρό

Στον ώμο μου αντί για τον ετοιμοθάνατο.

ΠΟΙΟΣ ΕΙΜΑΙ;

Μου έβγαλαν τη χλαμύδα

Και τώρα με χτυπούν με

Ένα κοντάρι για να ανεβώ

Στο σταυρό.

ΠΟΙΟΣ ΕΙΜΑΙ;

Κρατώ μία λεκάνη

Και βοηθώ τον αφέντη μου να πλύνει

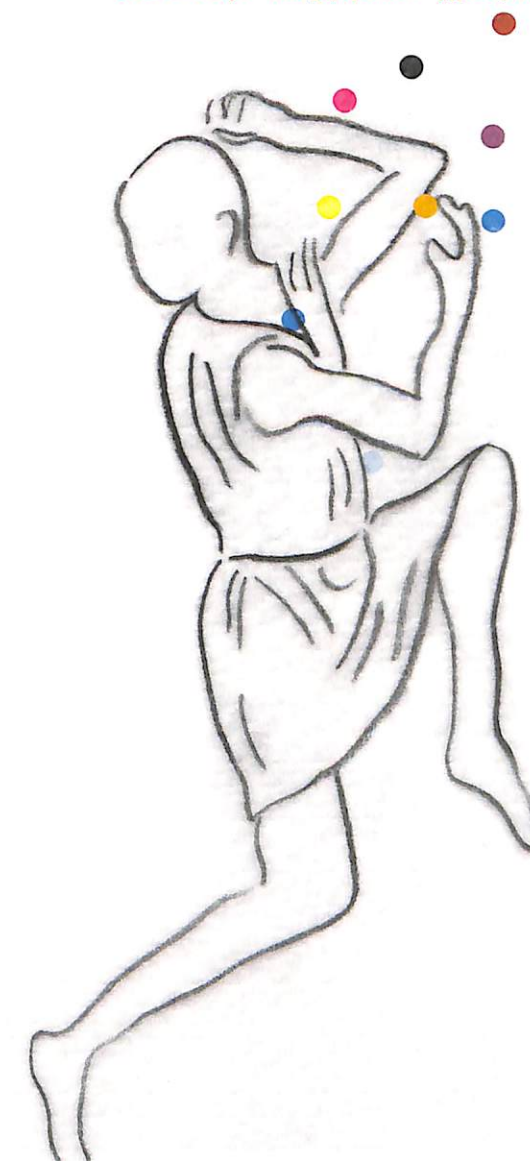
Τα χέρια του.

ΠΟΙΟΣ ΕΙΜΑΙ;

Είμαι σκλάβος Ο χορευτής
Και ονομάζομαι Αχμέτ.
Γεννήθηκα στην Αίγυπτο και
Με αγόρασανε στη Ρόδο.
Χορεύω για να περιπαίξω το Χριστό.

Σχεδιάσε δίπλα μου το φίλο που χορεύουμε μαζί
Και στην τάξη βάλε χρώματα.

Σεβαστή μου μητέρα, (το γράμμα του Άγγελου)

Ρόδος, 10 Απριλίου 1450

Σου γράφω με μεγάλη βιασύνη το γράμμα αυτό ώστε να προλάβω να σου γράψω αμέσως μόλις φτάσουμε στην Κύπρο.

Το ταξίδι μου προς τα λιμάνια της Ανατολής γίνεται με μία εμπορική γαλέρα. Το είδος του πλοίου αυτού έχει τα καλά του, αλλά, καθώς είμαστε πολλοί επιβάτες, κάθε άλλο παρά άνετα ταξιδεύω. Όχι μόνο το αμπάρι, αλλά και η γέφυρα είναι φορτωμένα από εμπορεύματα.

Στη μετακίνησή μου από την Κορώνη προς τη Ρόδο οι επιβάτες ήμασταν λιγοστοί, στριμωγμένοι, χωρίς αέρα, με συντροφιά κλονβιά με πουλερικά. Ανάμεσά μας βρίσκονταν μερικοί προσκυνητές που πήγαιναν στην Ιερουσαλήμ.

Στη Ρόδο φτάσαμε νύχτα. Η γαλέρα μας χτύπησε σε ζέρα κοντά στο λιμάνι και χρειάστηκαν άλλες τρεις για να μας τραβήξουν.

Το νησί της Ρόδου κατοικείται κυρίως από Έλληνες, αλλά έχει πολλούς Ευρωπαίους και άλλους ξένους. Παράγει εξαιρετικό κρασί και πολλά φρούτα.

Η πόλη της Ρόδου είναι μεγάλη, όμορφη, με πολλές εκκλησίες, προστατευμένη από ένα δυνατό τείχος και πολλούς πύργους. Το κάστρο της πόλης είναι όμορφο, μεγάλο και δυνατό. Εδώ κατοικούν οι Αδελφοί της Ρόδου, οι Ιππότες του Αγίου Ιωάννη.

Φτάσαμε λοιπόν στη Ρόδο νύχτα και κοιμηθήκαμε μέσα στο πλοίο γιατί οι πύλες της πόλης ήταν κλειστές.

Την άλλη μέρα το πρωί μόλις περάσαμε τη Θαλασσίη Πύλη, με πλησίασαν, με μεγάλη μου έκπληξη, οι υπηρέτες του Αφέντη Μοροζίνι, που περίμεναν ανυπόμονα και με οδήγησαν πολύ ευγενικά, στο καλύτερο πανδοχείο της πόλης. Εδώ ο κύριος Μοροζίνι μου προσέφερε καλό ύπνο με δικά του έξοδα. Ο αρχιυπηρέτης μου έδειξε τα κομψά και άνετα έπιπλα του δωματίου μου, τα φρούτα και το κρασί επάνω στο τραπέζι, και μου είπε ότι ο Αφέντης του θα ήταν ευτυχής να με δεχθεί στο σπίτι του την επομένη.

Η οικογένεια Μοροζίνι είναι πολύ αγαπητή από τους Ιωαννίτες Ιππότες. Μάλιστα ο Κάρολος Μοροζίνι είναι διευθυντής του εργοστασίου σαπουνιού που ανήκει στους Ιππότες.

Την επομένη πήγα στο σπίτι του Μοροζίνι που με υποδέχθηκε πολύ φιλικά. Ο θείος μου τον είχε καλά πληροφορήσει με γράμμα του από τη Βενετία. Ήταν ένας πολύ συμπαθητικός άντρας και καλός ομιλητής. Υπολογιστής και σκληρός, έχει υπερηφάνει κάθε εμπόδιο ώστε να μπορεί να βρίσκεται κοντά στον αρχηγό των Ιπποτών, το Μεγάλο Μάχιτρο. Στη Βενετία γνώριζε ο καθένας ότι ο Μεγάλος Μάχιτρος των Ιπποτών μπορούσε να βασίζεται στο πουγκί του Μοροζίνι. Δεν είναι σημαντικό το να μπορείς να βρίσκεις χρήματα όταν τα χρειάζεσαι; Τον πληροφορήσα ότι ερχόμουν στη Ρόδο για να πουλήσω όπλα, όχι συνθησπεμένα, αλλά πολυτελείας.

Ο Μέγας Μάχιτρος τρελαίνεται για τα όμορφα όπλα. "Θα σας συστήσω σε μερικούς αζιόλογους Ιππότες και σε άλλους ευγενείς. Θα κάνετε καλή δουλειά στη Ρόδο", μεείπε.

Ο Μέγας Μάχιτρος, περιτριγυρισμένος από την προσωπική του φρουρά, βρισκόταν στους κήπους του Παλατιού, δίπλα σε μία μικρή κρήνη. Υφάσματα είχαν τεντωθεί ανάμεσα στα δέντρα, ενώ καθίσματα ήταν τοποθετημένα κάτω από τη σκιά των φυλλωμάτων τους. Ένα τραπέζι είχε στολιστεί με γλυκά και φρούτα.

Έδειξα στον σπουδαίο αυτό άνθρωπο τις μακριές σπάδες από το Μιλάνο που μπορείς να δένεις στη σέλλα του αλόγου σου, τα σπαθιά από τη Νυρεμβέργη που είναι μικρότερα και που μπορείς να περάσεις στη ζώνη σου και σπαθιά από τη Βενετία, αλλά εκείνος δεν φαινόταν να ενδιαφέρεται. Μου έδειξε μία πανοπλία που ήταν στολισμένη με χρυσές ταινίες και που φημισμένοι οπλοποιοί της Τοσκάνης την είχαν φτιάξει στα μέτρα του. Δεν του έκαναν οι συνθησπεμένες πανοπλίες από ατσάλι.

Ξέρετε, μου είπε, ποιος είναι ο μεγάλος εχθρός ενός ιππότη; Η πνευμονία! Είσαι κλεισμένος μήνα Αύγουστο μέσα σε μία πανοπλία που ζυγίζει πάνω από δώδεκα κιλά και στάσεις ιδρώτα ενώ οι τοξότες πιο κάτω πάνε κι έρχονται πετώντας! Όταν ο ήλιος φτάνει στο μέσο του ουρανού δεν αντέχεις άλλο, θέλεις να τα εγκαταλείψεις όλα και να βρεις μία σκιά να δροσιστείς. Αν ζεις ακόμη το βράδυ, με τα βέλη καρφωμένα πάνω σου να σε κάνουν να μοιάζεις με ακινό, μέχρις ότου οι βοηθητικοί στρατιώτες να σου βγάλουν την αρματωσιά, έχεις αρπάξει ένα γερό κρυολόγημα!

Τον πρότεινα να αγοράσει πλούσιες μάλλινες. Οι μάλλινες αυτές είναι φτιαγμένες από ατσάλινες λάμες τοποθετημένες έτσι που να θνιμίζουν λέπια ψαριού και συνδεδεμένες μεταξύ τους με δύο χιλιάδες συνδετήρες. Οι μάλλινες είναι όμορφα διακοσμημένες και οι κατακεναστές τους είναι πολύ υπερήφανοι! Οι τιμές τους πολλές: για να μη σκουριάζουν τις καλύπτουν με δέρμα ή με μία στρώση βερνικιού, ασημιού ή και χρυσό. Τον έπεισα να αγοράσει δύο όμορφες μάλλινες από εγχρυσό μπρούτζο.

Την επομένη το πρωί επισκεφθήκα τον Μπαρότσι, που επίσης είναι βενετσιάνος. Το σπίτι του βρίσκεται σε μία πολύ όμορφη περιοχή, περίπου τέσσερα μίλια μακριά από την πόλη της Ρόδου, κοντά στο Φιλέρημο. Ο Φιλέρημος βρίσκεται σε ένα ψηλό βουνό, και είναι ένα κάστρο που, όπως μου είπαν, χτίστηκε την εποχή που η Ρόδος ανήκε στον αυτοκράτορα της Κωνσταντινούπολης. Μέσα στο κάστρο αυτό βρίσκεται το παρεκκλήσι της Παναγίας με μία θαυματουργή εικόνα.

Ο Μπαρότσι αρέσκειται στο να ασχολείται με το κυνήγι και, καθώς έχει στην ιδιοκτησία του μια μεγάλη περιοχή, μπορεί να ασχοληθεί με μεγάλη άνεση με αυτό.

Τον έδειξα πανοπλίες για άλογα, σπηρούνια, φρασμάτινα καλύμματα για τα αγαπημένα του ζώα, σέλλες και άλλα. Έδειξε ενδιαφέρον για μία υπέροχη περικεφαλαία αλόγου που αποτελούνταν από δύο κομμάτια που προστάτευαν το μέτωπο και τη μούσούδα του ζώου, αλλά δεν μπορούσε να την αγοράσει!

Μου εξήγησε ότι πριν από καιρό είχε συλληφθεί αιχμάλωτος από πειρατές και ότι για να τον αφήσουν ελεύθερο πλήρωσε ένα μυθικό χρηματικό ποσό. Το χρέος του θα το εξοφλούσε σύντομα και έτσι είχε μεγαλύτερη οικονομική άνεση. Τα λύτρα καθορίζονται κάθε φορά που υπάρχουν αιχμάλωτοι, με μεγάλη σοβαρότητα. Καμιά φορά όμως τα χρήματα δεν φτάνουν στον προορισμό τους και οι πειρατές ή οι στρατιώτες σφάζουν τους πλούσιους αιχμαλώτους! Συμβαίνει συχνά, οι πλούσιοι τραπεζίτες ή έμποροι, όταν το πλοίο τους καταλαμβάνεται από εχθρούς, να φωνάζουν με όση δύναμη έχουν στα πνεμόνια τους. Είμαι ο τάδε, αζίζω τόσα χρήματα!

Ο πρεσβευτής της Βενετίας στη Ρόδο φαίνεται ότι είναι ιδιαίτερα συμπαθής στους Ιππότες. Το Τάγμα προστατεύει τις περιουσίες των Βενετών τόσο πολύ μάλιστα, που πολλοί είναι εμπορικοί αντιπρόσωποι προδόντων, όπως η ζάχαρη και το σιτάρι. Επειδή οι Ιππότες δεν τους εμπιστεύονται πολύ όσους εκτιμούν, το κάνουν με το παραπάνω.

Αγαπημένη μου μητέρα τελειώνω εδώ το σύντομο γράμμα μου με την υπόσχεση να σου στείλω νέα μου από το επόμενο λιμάνι.

©Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων-Υπουργείο Πολιτισμού (πρόγραμμα Μελίνα)
4η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων
Αθήνα 2001

Κείμενα-Επιλογή εικονογράφησης: Θεόδωρος Αρχοντόπουλος

Σχεδιασμός εντύπου: Χρυσόστομος Νασέλος-Μιχάλης Γεωργίου. Εκτύπωση: ERGIO m&p

Φωτογραφίες: Φωτογραφικό Αρχείο Κέντρου Έρευνας

της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Τέχνης

της Ακαδημίας Αθηνών, Φωτογράφος: Νίκος Κασέρης

ISBN 960-8063-57-4